

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2019, 2(3):180-193.

DOI: [10.26677/TR1010.2019.111](https://doi.org/10.26677/TR1010.2019.111)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası:

<https://www.sobibder.org>

KAVRAMSAL MAKALE

Türk Turizm Sektörünün Ekonomik Büyüme Etkileri Üzerine Dönemsel Bir Değerlendirme

Dr. Öğr. Üyesi Selen IŞIK MADEN, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Isparta. e-posta: selenmaden@sdu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-39998-855X>

Merve ERTÜRK, Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Isparta. e-posta: merverturk.mrv@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6622-0204>

Öz

Turizm sektörel olarak hızla gelişen, ekonomiyi genel anlamda olumlu şekilde etkileyen en önemli sektörlerden birisidir. Sektörün ülkelerde ekonomik büyümeyi sağlaması, ödemeler dengesi açıklarını azaltması, istihdam olanaklarını artırması gibi makroekonomik etkilerinin yanında; toplumlar arası huzur ve barış ortamının sağlanması gibi sosyo-kültürel etkileri de bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de turizm sektörünün ekonomik büyümeye olan etkisini dönemsel olarak değerlendirmektir. Çalışmada öncelikle turizm sektörünün ekonomiyi etkileme kanalları üzerinde durulmuş ve Türk turizm sektörünün ekonomi içindeki yeri ve önemi değerlendirilmiştir. İncelemeye konu olan 2002-2016 yılları itibarıyla belirli makroekonomik değişkenler üzerinde turizm sektörünün olumlu etkileri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Turizm Sektörü, Ekonomik Büyüme.

Makale Gönderme Tarihi: 01.03.2019

Makale Kabul Tarihi: 03.05.2019

Önerilen Atf:

Işık Maden, S. ve Ertürk, M. (2019). Türk Turizm Sektörünün Ekonomik Büyüme Etkileri Üzerine Dönemsel Bir Değerlendirme, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(3):180-193.

© 2019 Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi.

CONCEPTUAL PAPER

A Periodical Assessment of the Effects of Turkish Tourism Sector on Economic Growth

Dr. Öğr. Üyesi Selen IŞIK MADEN, Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Isparta. e-mail: selenmaden@sdu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-39998-855X>

Merve ERTÜRK, PhD Student, Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Isparta. e-mail: merverturk.mrv@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6622-0204>

Abstract

Tourism is one of the most important sectors that develop rapidly and affect the economy in a positive way. In addition to macroeconomic effects such as economic growth in the countries, reduction of balance of payments deficits and employment opportunities, socio-cultural effects such as providing peace and peace environment between societies. The aim of this study was to evaluate the effect of the economic growth of the tourism sector in Turkey periodically. In this study, firstly the channels of influencing the economic sector of the tourism sector are emphasized and the place and importance of the Turkish tourism sector in the economy are evaluated. The positive effects of the tourism sector on certain macroeconomic variables have been determined by the review period of 2002-2016.

Keywords: Tourism, Tourism Sector, Economic Growth.

Received: 01.03.2019

Accepted: 03.05.2019

Suggested Citation:

Işık Maden, S. and Ertürk, M. (2019). A Periodical Assessment of the Effects of Turkish Tourism Sector on Economic Growth, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 2(3):180-193.
© 2019 Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi.

GİRİŞ

İnsanların buldukları ülkelerden ve bölgelerden çeşitli amaçlarla daha başka çevrelere gitmeleri sonucu turizm faaliyetleri oluşmaktadır (Bayer, 1992:3). Turizmin, bir ülkeyi ekonomik, sosyal ve kültürel olarak etkileyen en önemli sektörlerden biri olduğu ortak kabul görmüş bir kanıdır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra en hızlı gelişen sektörlerden biri haline gelmiştir. Globalleşen dünyada da turizm sektörüne olan ilgi her geçen gün artmaktadır. Bölgesel veya ulusal turizm, geliştiği çevrenin gelirinin artırılması, ödemeler dengesi sorunun giderilmesi, istihdam olanaklarının sağlanması gibi katkıları olan önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün gelişmiş veya gelişmekte olsun birçok ülke için turizm, ekonomik büyümenin sağlanmasında en önemli kanallardan biri konumunda bulunmaktadır. Çalışmada da turizm sektörünün ekonomiye olan etkileri üzerinde durulmakta ve Türk turizm sektörünün makroekonomik değişkenler üzerinde yarattığı etki 2002-2016 yılları itibariyle incelenmiştir.

TURİZM SEKTÖRÜNÜN TEORİK ÇERÇEVESİ

Turizm için yapılan modern anlamda ilk tanımlama, insanların sürekli oturdukları ve çalıştıkları çevreden dışarı çıkmaları ile gerçekleştirdikleri olaylar bütünü şeklinde Walter Hunziker ve Kurt Krapf tarafından yapılmıştır (Bahar ve Kozak, 2015:29). Turist ise Ogilvy (1933)'e göre, sürekli oturduğu yerden ayrılan ve gittiği yerden en çok bir yıl kalacak ve burada kazanmadığı parayı harcayacak kişilere denmektedir (Demir, 2017:4-5).

İnsanların boş zaman ve tasarruflarının bir ürünü olan turizm hareketliliği İlk çağlara kadar uzanmaktadır. Bu çağlarda turizm faaliyeti daha çok kişilerin gıda ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmıştır (Eralp,1983:1). Yazıyı, tekerleği, parayı ilk bulan ve ticari ilişkilerde parayı ilk kullanan Sümerler turizmin başlamasına neden olmuşlardır. Yani turizm olgusu M.Ö. 4000 yılına kadar dayanmaktadır (Öğüt vd., 2003:15). Önceleri refah durumu iyi olanların katıldıkları bir faaliyet iken otomobil endüstrisinin gelişmesi ile kitle turizmi ortaya çıkmıştır. Artan kitle turizmi sayesinde orta sınıf insanlar da turizm faaliyetine katılmaya başlamıştır (Usta, 2009:33). Turizm faaliyetlerinin yayılmasında en etkili olan faktörlerin başında ulaşımdaki gelişmeler yer almaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından modern turizm hareketliliği başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, otel, ulaşım, yol, eğlence ve spor merkezleri gibi büyük bir turizm endüstrisi ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gelişme turizmin günümüzdeki haline gelmesinde etkili olmuştur (Yılmaz, 2007:27). Türkiye'de ise turizm sektörünün gelişmesi 1980'lerden sonraya dayanmaktadır. 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarından sonra benimsenen ihracata yönelik sanayileşme ile ithal ikame politikaları terk edilmiştir. Uygulamaya giren liberal politikalarda sektör için itici güç olmuştur. Turizm sektörünün ekonomi içindeki yükselişi kuşkusuz 1982 yılında yayınlanan "Turizm Teşvik Kanunu" ile başlamıştır. 1983 yılında da turizm sektörüne dayalı büyüme politikaları öncelikli görülmüştür (Yamak vd., 2012; Sezgin ve Dulupçu:2014).

Turizmin bugünkü konumuna gelmesinde birçok faktörün etkisi olmuştur. Örneğin, ücretli tatil hakkı sayesinde bireylere ek gelir yaratılmış ve turizm faaliyeti üzerinde yaratılan bu gelirin önemli etkileri olmuştur. (Kozak vd., 2010:32). İktisat literatüründe gelir ve boş zaman arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Kişinin turizm faaliyetlerinde bulunabilmesi için hem belli bir gelirin hem de boş zamanının bulunması gerekmektedir (Yılmaz, 2007:31). Gelişen teknoloji ile de ulaşım daha az zaman almakta ve zamandan tasarruf edilmektedir. Tasarruf edilen zaman tatil süresinde değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2007:30).

Gelişen sosyal güvenlik koşulları ile kişinin yarınları güvence altına alınmakta ve üçüncü yaş turizmine olanak sağlanmaktadır (Öztaş, 2002: 37). Turizm bilinci ve eğitim seviyesi artan ve

seyahat özgürlüğüne sahip kişiler turizm faaliyetine daha çok yönelmektedir (Usta, 2009:30; Öztaş, 2002:37).

Kişiler şehirlerin keşmekeş ortamından kurtulmak için de turizm faaliyetlerine katılmakta turizm ile kentleşme ve aşırı nüfus arasında doğru bir orantı bulunmaktadır (Usta, 2009:30). Kişiler gittikleri yerlerde hem sağlıklı hem de güvenli olacakları yerleri tercih etmektedir. Doğaldır ki, savaş, terör, salgın hastalık vb. gibi sorunların olduğu ülke ve bölgeler tercih edilmeyecektir. Bir kişinin seyahat ettiği ülke ya da bölgeye tekrar gelmesi için memnun bir şekilde ayrılması gerekmektedir. Bu nedenle kişilerin seyahatlerinden memnun kalabilmeleri için seyahatin her bir evresinin ilgili kuruluşlar tarafından dikkatli ve koordineli bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir (Akoğlan Kozak ve Bahçe, 2012:12-13). Tüm bu söz edilen unsurlar turizmin gelişmesi için gerekli unsurları oluşturmaktadır.

İnsanlar iş, kongre, toplantılara katılmak, eğitim almak, dini ibadetlerini yerine getirmek, kültürlü olmak, spor yapmak, sağlıklarını korumak, gösteriş yapmak, dost ve akrabalarını ziyaret etmek, dinlenmek, eğlenmek ve alışveriş yapmak gibi çeşitli amaçlarla seyahat etmekte ve turizm faaliyetleri içinde yer almaktadırlar (Usta, 2009:16-23).

Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin geliş amaçlarına göre sınıflandırması yapıldığında 2003 yılında yabancı vatandaşların %58'i gezi, eğlence, sportif ve kültürel amaçlarla, %11'i iş amaçlı, %7'si alışveriş amacıyla ve %6'sı akraba ve arkadaş ziyareti için Türkiye'ye gelmişlerdir. 2016 yılında ise gezi ve eğlence amacıyla gelenlerin oranı %55, akraba ve arkadaş ziyareti amacıyla gelenlerin oranı %15, iş amacıyla gelenlerin oranı %6, alışveriş amacıyla gelenlerin oranı de %5 olmuştur. İncelenen yıllarda 2003'ten 2016 yılına gelindiğinde toplam turist sayısı içinde akraba ve arkadaş ziyareti amacıyla gelenlerin oranında artış olmuşken, diğer oranlarda genel olarak düşüş olmuştur (TÜİK, 2017).

TURİZM VE EKONOMİ İLİŞKİSİ

Turizm sektörü gelişmekte olan ülkelerde diğer sektörlerle göre daha çok ilgi gören bir sektördür. Diğer sektörlerle göre daha kısa sürede yararlılık göstermektedir. Turizm sektörünün hazırlık safhası diğer sektörlerden daha kısa sürmekte ve kısa sürede yapılan yatırımlardan olumlu cevaplar alınabilmektedir. Ülkeler için gerekli olan döviz girdisi, gelir ve dolayısıyla istihdam artışları bir iki yıl gibi bir sürede sağlanabilmektedir (Tutar, 1990:126). Turizm sektörünün bir ülkeye etkileri sadece ekonomik alanlarla sınırlı kalmayıp sosyal ve çevresel birçok etkisi de mevcuttur.

Turizmin Ekonomiye Olumlu Etkileri

Turizmin ekonomiye olan etkisi sadece sektör içinde kalmamakta diğer sektörlerde de yatırım, istihdam ve gelir etkisi yaratmaktadır. Turizmin bu şekilde diğer sektörlerle olan doğrudan ilişkisi ile ortaya çıkacak olumlu etkiler, kısa sürede diğer sektörleri etkileyecek ve oradan da ülke ekonomisine doğru yansımaları olacaktır (Kozak vd., 2010:77-78). Turizmin bir ülke ekonomisine olan olumlu etkileri iki kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar moneter (parasal) ve reel karakterli etkilerdir.

Turizmin Moneter (Parasal) Karakterli Ekonomik Etkileri

Uluslararası turizm ile elde edilen döviz gelirleri, döviz arzı ve talebi üzerinde etki etmektedir. Bu etki, turist alan ülkede döviz arzını, turist çıkan ülkede ise döviz talebini arttırmaktadır. Buradan da turizmin ödemeler dengesindeki etkisi açığa çıkacaktır (Şahin, 1990: 36). Ülkenin turizm için yaptığı harcamalar ile elinden çıkan döviz giderleri, turizm sayesinde kazandığı döviz gelirinden daha fazla ise, turizm ödemeler bilançosu üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır. Tam tersi durumda ise, ülkenin turizm için yaptığı harcamalar ile elinden çıkan döviz giderleri, turizm sayesinde kazandığı döviz gelirlerinden daha az ise, turizm ödemeler bilançosu üzerinde olumlu etkiler doğurmaktadır. Turizmin ödemeler dengesi için olumlu sonuçlar doğurabilmesi için turizmden elde edilen döviz gelirinin, döviz kaybından fazla olması gerekmektedir (Bahar, Kozak, 2015:157). Ülkenin turizm gelirleri 'ihracatlar' ya da 'görünmeyen ihracatlar', turizm giderleri ise 'ithalatlar' ya da 'görünmeyen ithalatlar' şeklinde adlandırılmaktadır. Görünmeyen ihracat 'dış aktif turizm' ve görünmeyen ithalat da 'dış pasif turizm' olarak isimlendirilmektedir (Çakır, 1999:60). Bir ülkede gerçekleşen uluslararası turizme ve yerli turizme katılan kişilerin yaptıkları harcamalar ile artan turizm talebini karşılamak için yapılan yatırım harcamaları hem turizm sektörünün gelirini hem de diğer sektörlerin gelirini oluşturmaktadır. Ülkelerde belli dönemlerde elde edilen gelirlerin dağılımı iki türlü olmaktadır. Gelirin; kişiler, aileler ve tüketiciler arasında dağılımına kişisel dağılım ve üretim faktörleri arasında dağılımına fonksiyonel dağılım adı verilmektedir (Öztaş, 2002: 61-62). Bir ülke ekonomisine turizm faaliyetleri sonucu giren gelir, ülke içerisinde elden ele dolaşarak diğer kesimlerin de gelirini oluşturmaktadır. Bunun sonucu olarak elde edilen toplam gelir başlangıçta ülke ekonomisine giren gelire oranlanmakta ve turizm çarpanı katsayısı elde edilmektedir (Bryden, 1983: 73). Bir turizm ülkesinde ya da bölgesinde turizme olan talebin artmasıyla kamu sektörü ya da özel sektörde bulunan girişimciler yeni yatırımlarla bu taleplere karşılık vermek istemektedir. Turizm sektöründe genellikle kamu sektörü alt yapı, özel sektör ise üst yapı yatırımlarını üstlenmektedir. Turizm talebinde olan bir artış, turizm sektöründe olan yatırım artışlarının yanında diğer sektörlerde de yatırımları arttırmaktadır (Ünlüönen vd., 2014: 159). Devlet turizm sektöründe yapılan harcamaları karşılamakla da sorumludur. Turizmden kazandığı vergi gelirlerini yine turizm sektörünün gelişmesi için kullanmaktadır. Bu da turizm sektörünün devlet harcamalarına olan etkisini göstermektedir. Bu durum başta harcama olarak görünse dâhi ilerde ekonomiye katlı bir gelir olarak dönecektir (Erdoğan, 1995: 274).

Turizmin Reel Karakterli Ekonomik Etkileri

Bir hizmet sektörü olan turizm emek-yoğun bir nitelik taşımaktadır ve istihdam yaratmada öncü sektörlerden biridir (Tunç ve Saç, 1998: 92). Turizm sektörünün istihdam üzerine olan etkisi ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde işgücünün maliyeti yüksek olduğu için daha çok teknolojik araçlar kullanılırken, gelişmekte olan işgücü maliyetinin düşük olduğu ülkelerde ise teknolojik araç gereç yerine emek kullanılmaktadır. Bu gibi gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelerde de turizm istihdam oranını arttırmaktadır. Turizm sektörü olarak sadece turistlerin gittiği turistik yerlerde değil turist gönderen ülkelerde de istihdam olanakları sağlamaktadır. Bunun yanında turizm, tarım sektöründe çalışan ve turizmle ilgili belli bir eğitimi olmayan kişiler için de iş olanakları sağlamaktadır (Kozak vd., 2010: 82-84). Turizm sektörünün olduğu bir ülkede ya da bölgede turistik faaliyetlerin gerçekleşmesi sonucu diğer sektörler doğrudan ya da dolaylı yoldan etki görmektedir. Bu etki direkt turizm faaliyetinin gerçekleştiği mekan için önemli olduğu kadar, ülke ekonomisi içinde önem arz etmektedir. Başta tarım olmak üzere sanayi ve hizmetler sektörüne olan etkileri de bulunmaktadır (Bahar ve Kozak, 2013: 179). Ülkelerin çözmeleri gereken problemlerin başında bölgeler arası ekonomik dengesizlikler de

bulunmaktadır. Dengesizlikleri giderme yolunda hangi bölgede hangi sektörün desteklenmesi gerektiğinin belirlenmesi gerekmektedir (Baykul ve Işık Maden, 2017). Bir bölgede turizm faaliyetlerinin gelişmesi sayesinde yeni iş alanlarının açılması ile nüfusun iş bulamama gibi nedenlerle göç etmeleri sonlanacaktır. Bölgedeki işgücü sayesinde gelir artışları olacak, artan gelir iç ticarete olumlu bir etki yapacaktır. Ayrıca turizm sayesinde farklı din, dil ve kültürden gelen kişilerin aynı ortamda bulunmasıyla toplumda kültür alışverişi kolaylaşacaktır (Ünlüöner vd., 2014: 177). Bir bölgede turizm talebine cevap verebilmek için altyapının, ulaştırmanın ve çeşitli hizmetlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Yani turizmin gelişmesi ile altyapı arasında doğru orantılı bir ilişki mevcuttur. Altyapı yatırımları görünmez hizmetler olarak devletin toplumsal görevleri arasında bulunmaktadır. Bu hizmetler ile hem ekonominin gelişmesi hem de halkın bu hizmetlerden yararlanması sağlanmaktadır. Turizm sektöründe sağlanan gelişmelerin altyapıyı geliştirdiği ve yönlendirdiği görülmektedir (Kozak vd., 2010: 85). Üstyapı yatırımları da turizmin gelişmesi için altyapı yatırımları kadar önem arz etmektedir. Üstyapının sektöre bağımlılığı daha fazla olmaktadır. Altyapı yatırımları sadece turizm için değil kamu yararı için de yapılmaktadır. Ancak altyapısı tamamlanmış olan bir bölgede turistin kaldığı sürenin uzaması veya ihtiyaçlarının karşılanması bakımından üstyapının tam olması gerekmektedir. Bu yüzden turistik üstyapı önemlidir. Turistlerin barınma, beslenme, eğlenme gibi ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan üstyapı farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Konaklama, eğlence, alışveriş tesisleri ve yiyecek-içecek işletmeleri turizmin birincil üstyapısını oluşturmaktadır. Bunun yanında direkt turizm hedefi olmamasına rağmen birincil üstyapının faaliyetlerini tamamlayan tamir, bakım, onarım, donatım ve ulaşım sistemi gibi faaliyetlerde ikincil üstyapıyı oluşturmaktadır (Ünlüöner vd., 2014: 174).

Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri

Turizmin ekonomik bir özelliğinin olmasının yanında sosyal ve kültürel değerlerle toplumu birbirine bağlama, çevrenin değerinin artırma ve doğa dengesini koruma gibi özellikleri de bulunmaktadır. Sosyal etkiler; turizmin toplumun var olan sosyal değerlerine, kişisel davranışlarına, aile içi ilişkilerine, ahlaki değerlerine, geleneksel gösterilerine ve sosyal yapısına dolaylı ve dolaysız olarak yaptığı etkileri göstermektedir. Kişiler turizm faaliyetleri sonucu gittikleri yerlerdeki insanlardan çeşitli şekillerde etkilenmekte ve yöre halkını da etkilemektedir. Turizm hem barış, dostluk ortamını sağlamakta hem de kişisel güveni ve kültürü geliştirmektedir (Öztaş, 2002: 38).

TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİNDE TURİZM SEKTÖRÜNÜN YERİ VE ÖNEMİ

Turizm sektörünün en önemli ve çarpıcı etkisi ekonomi üzerinde ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde turizm sektörünün ekonomi içindeki etkilerinin tespit edilebilmesi için belirlenen yıllar içerisinde turizm sektöründen elde edilen gelir, bu gelirin gayri safi milli hâsıla, ithalat ve ihracat içindeki payı ve dış ticaret açıklarını kapatma payı, istihdam oranları ve tesislerin durumu incelenmiştir.

Türkiye ekonomisi için turizm sektörü 1960'lı yıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Ancak turizm sektörü için ayrılan yatırımların toplam yatırımlar içindeki oranı 1980'li yıllarda %0,7'yi geçememiştir. 1982 yılında yürürlüğe giren Turizm Teşvik Kanunu turizm sektörünün gelişmesinde ve bugünkü durumuna gelmesinde etkili olmuştur (Demirtaş, 2000: 2-4).

Turizm sektörünün talep esnekliği çok yüksektir. Diğer sektörlerle göre ekonomik krizler, politik sorunlar, doğal afetler gibi olaylardan en çok etkilenen sektörlerdendir. Bu olumsuz etkilenme

turizmle doğrudan ya da dolaylı bir ilişki içinde olan tüm sektörleri de etkileyecektir. 2001 yılındaki ekonomik kriz, 2003 yılındaki Asya-pasifik ülkelerindeki SARS salgını ve Irak savaşı, 2006 yılındaki kuş gribi salgını, 2007-2009 döneminde tüm dünyada kendisini gösteren küresel ekonomik kriz, 2009 yılındaki domuz gribi, 2011 yılındaki Mısır olayları, 2013 yılındaki Gezi parkı olayları, 2013 ve 2014 yıllarında Türkiye-Suriye arasındaki gerilimin artması ve sonrasında başlayan terör saldırıları, 2015 yılındaki Suriye göçmen krizi, Rusya ile uçak düşürme gerilimi Türk turizm sektörünü olumsuz etkileyen olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır (Göçen vd., 2011: 503, <http://www.harmonigd.com.tr>, <http://www.turizmguancel.com>, 2017).

Tablo 1. Dünya Geneline En Çok Turist Alan 10 Ülke

Uluslararası Turist Gelişler		(Milyon)		Değişim (%)	
Sıra	Ülke	2015	2016*	15/14	16*/15
1	Fransa	84.5	82.6	0.9	-2.2
2	ABD	77.5	75.6	3.3	-2.4
3	İspanya	68.5	75.6	5.5	10.3
4	Çin	56.9	59.3	2.3	4.2
5	İtalya	50.7	52.4	4.4	3.2
6	İngiltere	34.4	35.8	5.6	4.0
7	Almanya	35.0	35.6	6.0	1.7
8	Meksika	32.1	35.0	9.4	8.9
9	Tayland	29.9	32.6	20.6	8.9
10	Türkiye	39.5	..	-0.8	..

Kaynak: UNWTO, 2017

Tablo 1’de görüldüğü üzere 2015 ve 2016 yılları itibariyle Dünya turizmi içerisinde en çok turist çeken ilk 10 ülke görülmektedir. Dünya turizm sıralamalarına bakıldığında en çok turist çeken ilk üç ülke Fransa, ABD ve İspanya olmuştur. 2015 yılı verilerine göre Türkiye almış olduğu ziyaretçi sayısına göre dünya sıralamasında 6. sırada yer alırken, 2016 yılında 10. sıraya gerilemiştir.

Tablo 2. Dünya Geneline En Çok Turizm Geliri Elde Eden 10 Ülke

Uluslararası Turist Gelirleri		ABD \$		Yerel Para Birimleri			
Sıra	Ülke	(Milyar)		Değişim (%)		Değişim (%)	
		2015	2016*	15/14	16*/15	15/14	16*/15
1	ABD	205.4	205.9	7.0	0.3	7.0	0.3
2	İspanya	56.5	60.3	-13.3	6.9	3.8	7.1
3	Tayland	44.9	49.9	16.9	11.0	23.0	14.7
4	Çin	45.0	44.4	2.1	-1.2	3.6	5.3
5	Fransa	44.9	42.5	-22.9	-5.3	-7.6	-5.1
6	İtalya	39.4	40.2	-13.3	2.0	3.8	2.3
7	İngiltere	45.5	39.6	-2.3	-12.9	5.2	-1.4
8	Almanya	36.9	37.4	-14.8	1.4	2.0	1.7
9	Hong Kong	36.2	32.9	-5.8	-9.1	-5.8	-9.0
10	Avustralya	28.9	32.4	-8.2	12.3	10.2	13.5

Kaynak: UNWTO, 2017

Tablo 2’de ise Dünya turizm gelirinden 2015 ve 2016 yıllarında en fazla gelir elde eden ilk 10 ülke gösterilmektedir. Elde edilen gelirler bakımından dünya sıralaması incelendiğinde ilk üç sırayı ABD, İspanya ve Tayland almıştır. Türkiye’nin turizmden elde ettiği gelir bakımından dünya sıralamasında 2015 yılında 12. sırada yer alırken, 2016 yılında 5 basamak gerileyerek 17.sırada yer almıştır. 2016 yılına gelindiğinde hem ülkeye gelen turist sayısında hem de turizm sektöründen elde edilen gelirlerde azalmalar yaşanmıştır (UNWTO, 2017: 6).

Tablo 3. Turizm Gelirleri, Turizm Giderleri, Ziyaretçi Sayısı ve Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama Verilerinin Yıllar İçinde Gelişimi (2002-2016)

Yıllar	Turizm Geliri (000 \$)	Ziyaretçi Sayısı	Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)	Turizm Gideri (000\$)	Çıkan Ziyaretçi Sayısı	Kişi Başına Ortalama Harcama (\$)
2002	12 420519	15 214514	816	1880,0	2686,1	699,9
2003	13 854868	16 302053	850	2 424 827	3 414 844	710
2004	17 076609	20 262640	843	2 954 459	3 844 494	768
2005	20 322111	24 124501	842	3 394 602	4 124 829	823
2006	18 593950	23 148669	803	3 270 947	4 063 180	805
2007	20 942501	27 214988	770	4 043 283	4 956 069	816
2008	25 415067	30 979979	820	4 266 197	4 892 717	872
2009	25 064481	32 006149	783	5 090 440	5 561 355	915
2010	24 930996	33 027943	755	5 874 520	6 557 233	896
2011	28 115694	36 151328	778	5 531 486	6 281 972	881
2012	29 007003	36 463921	795	4 593 390	5 802 950	792
2013	32 308991	39 226226	824	5 253 565	7 525 869	698
2014	34 305904	41 415070	828	5 470 481	7 982 264	685
2015	31 464777	41 617530	756	5 698 423	8 750 851	651
2016	22 107440	31 365330	705	49 793	7 891 909	640

Kaynak: TÜİK ,(http://www.tuik.gov.tr , 2017); TÜRSAB, (www.tursab.org.tr , 2017).

Tablo 3’de Türkiye’ye giriş yapan uluslararası turist sayıları ve turist başına ortalama harcamaların yıllar içindeki değişim rakamları verilmektedir. İncelenen dönem içerisinde ülkeye giriş yapan turist sayıları ilk yıllarda 15 milyon 214 bin 514 iken yıllar içinde yükselmiş ve 2015 yılında 2,7 katına ulaşarak 41 milyon 617 bin 530 olmuştur. Bu turistlerin yaptıkları harcamalardan elde edilen toplam gelir dönem başında 12 milyar dolar iken, en yüksek seviyeye 2014 yılında ulaşmış ve 34 milyar dolar olmuştur. 2015 yılında 2014 yılına göre %8,28 oranında azalarak 31 milyar dolar olmuştur. 2016 yılına gelindiğinde ise Rusya ile olan siyasi sorunlar, terör saldırılarıyla oluşan güven sorunu nedeniyle turizmden elde edilen gelir ve turizm faaliyetine katılan kişi sayısında ciddi azalmalar meydana gelmiştir. Turizm geliri 2015 yılına göre %30 azalarak 22 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına yapılan ortalama harcamalar incelenen dönem başında 816 dolar iken, yıllar içinde en yüksek seviyeye 850 dolar ile 2003 yılında ulaşmıştır. 2004 yılından sonra da dalgalanmalara uğrayarak 2008 yılına kadar düşmüş ve bu yıl da kişi başına ortalama harcama 820 dolar olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında tekrar düşmeye başlamış 2013 ve 2014 yılında tekrar artış yakalamıştır. 2015 ve 2016 yıllarında da kişi başına ortalama harcamalar düşmüştür ve 2016 yılında 705 dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde turizm gelirleri 2008 krizi nedeniyle 2008, 2009 ve 2010 yıllarında yatay bir seyir

izlemiştir. 2015 ve 2016 yıllarına gelindiğinde ise Türkiye' ye gelen turist sayısında ve turizm gelirinde ülke içi karışıklıklar, komşu ülkelerdeki savaşlar ve Rusya ile yaşanan siyasi krizler nedeniyle ciddi azalmalar yaşanmıştır.

İncelenen dönem içerisinde başka ülkelere turistik faaliyetler amacıyla giden vatandaş sayısında gelen turist sayısına göre daha düşük bir artış yaşanmıştır. 2002 yılında 2 milyon 868 bin kişi turizm faaliyetlerine katılmak için yurt dışına çıkarken, zamanla artan sayı 2015 yılına gelindiğinde 8 milyon 750 bin kişiye ulaşmıştır. Ama 2016 yılında tekrar bir düşüş yaşamıştır. Yurt dışına çıkan turistler 2002 yılında 1,8 milyar dolar turizm harcaması yaparken turist başına düşen harcama 699 dolar olmuştur. 2015 yılına gelindiğinde ise turizm gideri 5,6 milyar dolar, kişi başına düşen harcama ise 651 dolar olarak gerçekleşmiştir. Ülkede meydana gelen terör olayları ve Rusya ile yaşanan gerilimler nedeniyle 2016 yılında ise turizm gideri 5 milyar dolar ve kişi başına düşen harcama ise 640 dolar olmuştur.

Tablo 4. Turizm Gelirlerinin Gayri Safi Milli Hâsıla İçindeki Payının Yıllar İçinde Gelişimi (2002-2016)

Yıllar	Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı
2002	5,4
2003	4,5
2004	4,4
2005	4,2
2006	3,5
2007	3,2
2008	3,4
2009	4,1
2010	3,4
2011	3,6
2012	3,7
2013	3,9
2014	4,3
2015	6,2
2016	2,6

Kaynak: TÜRSAB, (www.tursab.org.tr, 2017)

Turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı da turizm sektörünün ülke ekonomisi içindeki yerinin belirlenebilmesi için önemli olan diğer göstergelerdendir. Tablo 4, 2002-2016 yılları arasında turizm sektörünün GSMH içindeki payını göstermektedir. Tablodaki sayılardan görüleceği gibi turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı düşüktür. İncelenen dönem başında 2002 yılında 2001 krizinden fazla etkilenmeyen turizm sektörünün payı %5,4 iken 2007 yılında %3,2 seviyesine gerilemiştir. 2008 yılında ise tekrar artmaya başlayarak, incelenen dönem içerisinde belli düşüşlerle 2015 yılında en yüksek seviyeye ulaşmış ve oran %6,2 olmuştur. Yine çevre ülkelerdeki savaş, ülkeler arası siyasi sorunlar nedeniyle oluşan güvensizlik ortamı 2016 yılına gelindiğinde oranı %2,6 seviyesine geriletmiştir.

Turizm gelirleri GSMH içindeki payının, %5 ve daha yüksek oranlarda olan ülke turizm ülkesi olarak değerlendirilmektedir (Akın, Şimşek, Akın, 2012: 73). Bu görüş doğrultusunda son yılda turizm gelirinin GSMH içindeki değeri düşmüş olsa da Türkiye ekonomisinin turizm sektörüne kısmen bağlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle, turizm sektörüne gerekli destek verilmeli ve mevcut potansiyel harekete geçirilmelidir.

Tablo 5. Turizm Gelirlerinin İhracat ve Turizm Giderlerinin İthalat İçindeki Paylarının Yıllar İçinde Gelişimi (2002-2016)

Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirlerine ve Turizm Giderlerinin İthalat Giderlerine Oranı (1000 000 \$)						
Yıllar	İhracat	Turizm Gelirleri	Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirlerine Oranı (%)	İthalat	Turizm Giderleri	Turizm Giderlerinin İthalat Giderlerine Oranı (%)
2002	36 059,1	12 420,5	34,4	51 553,8	1 880,0	3,6
2003	47 252,8	13 854,9	29,3	69 339,7	2 424,8	3,5
2004	63 167,0	17 076,6	27,0	97 539,8	2 954,5	3,0
2005	73 476,4	20 322,1	27,7	116 774,2	3 394,6	2,9
2006	85 534,7	18 594,0	21,7	139 576,2	3 270,9	2,3
2007	107271,8	20 942,5	19,5	170 062,7	4 043,3	2,4
2008	132027,2	25 415,1	19,2	201 963,6	4 266,2	2,1
2009	102142,6	25 064,5	24,5	140 928,4	5 090,4	3,6
2010	113883,2	24 931,0	21,9	185 544,3	5 874,5	3,2
2011	134906,9	28 115,7	20,8	240 841,7	5 531,5	2,3
2012	152478,5	29 351,4	19,2	236 545,1	4 593,4	1,9
2013	157610,2	34 305,9	21,3	242 177,1	5 253,6	2,1
2014	151802,6	32 309,0	21,8	251 661,3	5 470,4	2,2
2015	143934,9	31 464,8	21,9	207 203,4	5 698,3	2,8
2016	142606,2	22 107,4	15,5	198 601,9	5 049,8	2,5

Kaynak: TÜRSAB, (www.tursab.org.tr, 2017)

Tablo 5’de turizm gelirlerinin ihracat, turizm giderlerinin ise ithalat içerisindeki paylarının 2002 ile 2016 yılları içerisindeki değişimleri verilmektedir. Turizm gelirlerinin ihracat içerisindeki oranı en yüksek seviye ile 2002 yılında %34,4 olarak gerçekleşmiştir. Oranlar dalgalanmalara uğrayarak 2016 yılına gelindiğinde en düşük değeri almıştır. Turizm giderlerinin ithalat içindeki payı ise 2002 yılında %3,6 iken 2016 yılında %2,5 olmuştur.

Tablo 6’da turizm gelirlerinin dış ticaret açıklarını kapama paylarını göstermektedir. Turizm sektörü Türkiye dış ticaret açıklarının kapatılmasında da önemli bir yere sahiptir. Türkiye’nin dış ticaret açıkları her geçen yıl dalgalanmalara uğrayarak artmaya devam etmiştir. 2002 yılında turizm sektörünün dış ticaret açıklarını kapama payı %98 iken bu pay zamanla düşmeye başlamıştır. 2008 yılına geldiğinde %44 olan pay 2009 yılında yaşanan krize rağmen %82’ye yükselmiştir. Krizin ardından düşmeye başlamış ve 2012 yılında yükselerek %43 olmuştur. 2015 yılına kadar yükselmeye devam eden pay son yıllarda yaşanan bir takım siyasi sorunlar nedeniyle tekrardan 2016 yılında %39’a düşmüştür. 2002 yılından 2016 yılına gelindiğinde turizm sektörünün dış ticaret açıklarını kapama payının %60 azaldığı görülmektedir. Özellikle ülkenin dış ticaret açıklarının fazla olduğu yıllarda turizm sektörünün dış ticaret açıklarını kapama payı düşük olurken, ülkenin dış ticaret açıklarının az olduğu yıllarda turizm sektörünün dış ticaret açıklarını kapama payı yüksek olmuştur.

Tablo 6. Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapama Payı (2002-2016)

Yıllar	Dış Ticaret Açığı (DTA) \$	Turizm Geliri (000 \$)	Turizm Gelirinin DTA Kapama Payı (%)
2002	15.494.708	15.214.514	98,19
2003	22.086.856	16.302.053	73,81
2004	34.372.613	20.262.640	58,95
2005	43.297.743	24.124.501	55,72
2006	54.041.498	23.148.669	42,83
2007	62.790.965	27.214.988	43,34
2008	69.936.378	30.979.979	44,30
2009	38.785.809	32.006.149	82,52
2010	71.661.113	33.027.943	46,09
2011	105.934.807	36.151.328	34,13
2012	84.066.659	36.776.645	43,75
2013	99.858.613	32.308.991	32,35
2014	84.508.918	34.305.903	40,59
2015	63.268.398	31.464.777	49,73
2016	55.995.686	22.107.440	39,48

Kaynak: TÜRSAB, (www.tursab.org.tr , 2017)

Tablo 7. Turizm Sektörünün İstihdam Sayısı (2002-2016)

Yıllar	Direkt Turizm Sektöründe Çalışanlar		Toplamda Çalışanlar	
	İstihdam Sayısı (Bin Kişi)	Oran	İstihdam Sayısı (Bin Kişi)	Oran
2002	537.9	2,6	1,887	9,0
2003	562.6	2,7	1,946	9,4
2004	519.1	2,4	1,958	9,2
2005	496.1	2,5	1,917	9,8
2006	497.8	2,5	1,891	9,5
2007	441.2	2,2	1,897	9,4
2008	472.8	2,3	1,984	9,6
2009	462.2	2,2	2,055	10,0
2010	465.1	2,1	1,900	8,7
2011	508.9	2,2	2,184	9,4
2012	523.6	2,2	2,122	8,9
2013	547.7	2,2	2,242	9,1
2014	567.9	2,2	2,381	9,2
2015	572.9	2,2	2,375	8,9
2016	495.1	1,8	2,198	8,1

Kaynak: WTTC, (www.wttc.org , 2017)

Tablo 7’de 2002-2016 yılları arasında turizm sektörünün istihdam rakamları verilmiştir. 2002 yılında direkt turizm sektöründe çalışanların toplam istihdam içindeki oranı %2,6 iken 2003 yılında %2,7’ ye yükselmiş daha sonra dalgalanmalar yaşayarak 2016 yılında %1,8 seviyesine gerilemiştir. 2011 yılından 2015 yılına kadar direkt turizm sektöründe çalışan sayısındaki artışa

rağmen, toplam istihdam içindeki oranında bir değişme yaşanmamıştır. Turizm sektöründe çalışan sayısı toplam istihdam içindeki oranı 2002 yılında %9 iken, 2010 yılında en yüksek oran olan %10'a ulaşmıştır. Tekrar dalgalanan oran 2016 yılına gelindiğinde %8,1 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 8. Turizm Belgeli Konaklama Tesislerine Ait Tesis, Oda ve Yatak Sayısının Yıllar İçinde Gelişimi (2002-2016)

Yıllar	Turizm İşletme Belgeli			Turizm Yatırım Belgeli		
	Tesisler			Tesisler		
	Tesis	Oda	Yatak	Tesis	Oda	Yatak
2002	2124	190327	396148	1138	102972	222876
2003	2240	202339	420697	1130	111894	242603
2004	2357	217664	454290	1151	118883	259424
2005	2412	231123	483330	1039	128005	278255
2006	2475	241702	508632	869	123326	274687
2007	2514	251987	532262	776	112541	254191
2008	2566	268633	567470	772	113487	258287
2009	2625	289383	608765	754	103119	231456
2010	2647	299621	629465	877	114771	252984
2011	2783	319319	668829	922	122364	267900
2012	2870	336447	706019	960	126592	273877
2013	2982	357440	749299	1056	139928	301862
2014	3131	384454	807316	1117	145648	309556
2015	3309	404462	850089	1125	146162	314194
2016	3641	426981	899881	1135	144162	312912

Kaynak: TÜRSAB, (www.tursab.org.tr, 2017)

Tablo 8'de 2002-2016 yılları arasında Türkiye'deki konaklama tesislerinin sayıları ve bunların oda ve yatak kapasitelerinin değişimleri gösterilmektedir. Turizm işletme belgeli tesis, oda ve yatak sayısı incelenen dönem içerisinde sürekli artmış ve yaklaşık 2 katına yükselmiştir. Turizm yatırım belgeli tesisler ise 2009 yılına kadar azalmış, 2010 yılından sonra tekrar artmaya başlayarak 2016 yılında 1135 sayısına gelmiştir. Oda ve yatak sayıları da incelenen dönem içerisinde dengesiz bir şekilde gelişme göstermiştir. İşletme belgeli tesislerle ilgili verilerde keskin bir azalma olmazken istikrarlı bir artış yaşanmıştır. Turizm yatırım belgeli tesislerin verilerinde ise birtakım azalmalar ve tekrar yükselmeler meydana gelmiştir. Toplam yatak sayısına bakıldığında, işletme belgeli ve yatırım belgeli tesislerin toplam yatak sayısı 2002 yılında 619 024 iken, 2016 yılında 1 212 793 olmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Döviz girdisi sağlanması ve istihdam oluşturması gibi olumlu katkılarından dolayı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından turizm sektörüne verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Döviz arzını arttırarak ödemeler dengesindeki açıkların azaltılması, diğer sektörlerle olan girdi alışverişi ile bu sektörleri canlandırması, emek-yoğun bir sektör olması nedeniyle istihdamı, turistik talep artışına cevap verebilmek için yatırımları arttırması, milli gelir üzerinde katma değer oluşturması, devletin vergi gelirlerini arttırması gibi katkıları dolayısıyla gözler her zaman

turizm sektörünün üzerinde olmuştur. Tüm bu katkılarından dolayı turizm sektörü “bacasız sanayi” olarak adlandırılmaktadır.

Bir turizm ülkesi olan Türkiye, bulunduğu konumu, tarihi ve doğa güzellikleri ile tüm dünyanın ilgisini çeken ülkelerden birisidir. Türkiye için turizm faaliyetlerinin ağırlığı 1980’li yıllardan sonra kendini göstermeye başlamıştır. Hem ekonomi politikalarının uygulanabilmesi hem de ülkenin dışarda tanıtılabilmesi için turizm sektörüne kalkınma planlarında özel önem gösterilmiştir. Böylece turizm sektörü en gözde alanlardan birisi olmaya başlamıştır.

Türkiye turizm sektöründen sağladığı katkıların devamı ve daha fazlası için doğal, tarihi ve kültürel güzelliklerini koruyarak, bu imkânları parasal yararlar dönüşürmede, piyasanın ve pazarın bir bütün olarak yürütülmesi gerekmektedir. Türkiye’nin bir turizm destinasyonu haline gelebilmesi için turizm faaliyetlerinin tüm ülkeye ve mevsimlere yayılması, bu doğrultuda alt yapının sağlanması ve mevcut olan tesislerin modernizasyonunun en iyi şekilde yapılması gerekmektedir. Turizm faaliyetleri yılın 12 ayına yayılmalı, çeşitlendirilmeli ve farklı turizm türleri desteklenmelidir. Ülke tanıtımının gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde güçlendirilmesi turizm sektörünün ekonomi içindeki payını daha da önemli hale getirecektir. Toplumun da turizm konusunda bilinçlendirilmesi ve turizme olan devlet desteğinin artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akat, Ö. (1997). *Turizm İşletmeciliği*, Bursa: Ekin Kitapevi.
- Akın, A., Şimşek, M.Y. ve Akın, A. (2012). Turizm Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Önemi, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 4(7): 63-81.
- Akoğlan Kozak, M. ve Bahçe, S. (2012). *Özel İlgi Turizmi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar, O. ve Kozak, M. (2013). *Turizm Ekonomisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bahar, O. ve Kozak, M. (2015). *Turizm Ekonomisi*, 7.Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bayer, M. Z. (1992). *Turizme Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını No: 253.
- Baykul, A. ve Işık Maden, S. (2017). Bölgesel Kalkınma ve Turizm İlişkisi: TR61 Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme, *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (2): 65-73.
- Bryden, J. M. (1983). *Tourism and Development*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Çakır, P. (1999). Türkiye’nin Turizm Gelirlerinin Ödemeler Dengesine Katkısının Analizi, (2 Nolu Yayın), T.C. Anadolu Üniversitesi: Turizm ve Otel İşletmeciliği Yayınları.
- Demir, M. (Ed), Demir, Ş.Ş., Davras, G., Bulgan, G. ve Davras, Ö. (2017). *Genel Turizm Kavramlar ve Farklı Boyutları ile Değerlendirme*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Demirtaş, E. (2000). Türkiye ve Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Turizm Yatırımlarına Verilen Teşvikler, İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayını, Yayın No:80.
- Eralp, Z. (1983). *Genel Turizm*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınlar.
- Erdoğan, H., (1995), Ekonomik Sosyal Kültürel Çevresel Yönleriyle Uluslararası Turizm, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Göçen, S., Yirik, Ş. ve Yılmaz, Y. (2011). Türkiye’de Krizler ve Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2): 493-509.
- Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2010). *Genel Turizm: İlkeler- Kavramlar*, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ogilvy, F. W. (1933). *The Tourist Movement, An Economic Study*, London: PS King and Son, Ltd.
- Öğüt, A., Güleş, H. K. ve Çetinkaya, A. Ş. (2003). Bilişim Teknolojileri Işığında Turizm İşletmelerinde Yönetim-Enformatik Bir Bakış, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öztaş, K. (2002). *Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Öztaş, K. ve Karabulut, T. (2006). *Turizm Ekonomisi: Genel Turizm Bilgileri*, 2. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sezgin, A., Dulupçu, M.A., (2014), Turizm Yatırımlarında Niteliğin Rolü: Niteliklerine Göre Otel Yatırımlarında Yoğunlaşmanın Mekansal Olarak Ekonometrik Tespiti, *Mali Kılavuz Dergisi*, 16 (65): 48-66
- Şahin, A. (1990). İktisadi Kalkınmadaki Önemi Bakımından Türkiye’de Turizm Sektöründeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi, Ankara: TOBB Yayını.
- Tunç, A. ve Saç, F. (1998). *Genel Turizm: Gelişimi ve Geleceği*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- TÜİK (2017) www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 16.11.2017).
- TÜRSAB, https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/gsmh-icinindeki-payi-1963-_79.html (Erişim Tarihi: 16.11.2017).
- TÜRSAB, <https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler> (Erişim Tarihi: 16.11.2017).
- TÜRSAB, https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/dis-ticaret-aciklarini-kapatmada-payi_916.html (Erişim Tarihi: 17.11.2017).
- TÜRSAB, https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turistik-tesis-ve-isletmeler/turkiyenin-yatak-kapasitesi-1966-_77.html (Erişim Tarihi: 17.11.2017).
- Usta, Ö. (2009). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- UNWTO Tourism Highlights 2017
- Ünlüönen, K., Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2014). *Turizm Ekonomisi*, 4. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yamak, N., Tanrıöver B. ve Güneysu, F. (2012). Turizm–Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sektör Bazında Bir İnceleme, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26 (2): 205-220.
- Yılmaz, D., Ö. (2007). *Genel Turizm Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler* (Ed: O. İçöz) Ankara: Turfan Kitabevi.
- WTTC, <https://www.wttc.org/datagateway> (Erişim Tarihi: 18.11.2017).
- www.turizmguncel.com/makale/sosyo-ekonomik-krizler-olaylar-ve-turizm-endustrisi-ii-m1495.html (Erişim Tarihi: 28.12.2017).
- www.harmonigd.com.tr/tr/haber/yasanan-son-politik-krizlerin-sultanahmet-bolgesi-turizmi-uzerindeki-etkisi (Erişim Tarihi: 28.12.2017).